

НАЦІОНАЛЬНІ МЕНШИНИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ, ЇХ ПОЛІТИЧНІ ТА КУЛЬТУРНІ ПРАВА

Актуальність. Право нації на самовизначення – провідне право серед колективних прав. У ст.1 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права наголошується, що право на самовизначення мають «усі народи».

Мета полягає в аналізі стану захисту політичних та культурних прав національних меншин на основі сучасного законодавства України, беручи до уваги міжнародне право. Для досягнення мети ми ставимо такі **завдання**:

дослідити ефективність українського Закону «Про національні меншини».

з'ясувати права національних меншин України.

дослідити важливість захисту національних меншин України.

Об'єкт дослідження: національні меншини України.

Предмет дослідження: статус національних меншин на соціально-політичному рівні, захист прав і свобод представників національних меншин.

Виклад основного матеріалу. Національні меншини-групи громадян певної держави, які не є представниками титульного етносу. Вони виявляють почуття національного самоусвідомлення та спільності між собою. Національна меншина включає осіб, які мають громадянство і, за визначенням, не відіграють провідної ролі в суспільстві.

Держава є гарантом надання всім національним меншинам права на національно-культурну самостійність: користування і навчання рідною мовою та вивчення рідної мови в державних навчальних закладах або через національні культурні організації, розвиток національних культурних особливостей, використання національної символіки, відзначення свят, сповідування своєї релігії, задоволення естетичних потреб у літературі, мистецтві, ЗМІ, створення національних культурних і навчальних закладів та будь-яку іншу діяльність, що не суперечить чинному законодавству Української держави.

Таким чином, за умов збереження гарантій для національних меншин як щодо навчання рідною мовою на певних рівнях освіти та у певному обсязі, так і щодо вивчення рідної мови на інших рівнях освіти у державних та комунальних навчальних закладах. Натомість стаття 7 закону про освіту збалансовує можливості вивчення мов меншин або навчання ними без перешкод для державної мови та в інтересах дітей.

В Україні необхідно збалансувати процес вивчення державної мови і рідної мови національних меншин, для того щоб діти з національних меншин могли нормально володіти і рідною, і державною мовами. Навчальний час для дітей шкільного віку обмежений кількістю годин, українська держава не може надавати безмежну кількість годин в навчальний період. Вирішити проблему з низьким рівнем оволодіння державною мовою у дітей, що є представниками національних меншин в Україні, можливо лише через збільшення кількості викладання предметів українською мовою.

Закон «Про освіту» відповідає усім міжнародним та внутрішнім зобов'язанням. Однак найпершим пріоритетом завжди залишатиметься захист прав українських громадян. Новий Закон «Про освіту» розширює можливості українських дітей, які належать до національних меншин для отримання освіти та сприяє реалізації їхніх прав відповідно до Конституції України. Українські діти, що належать до нацменшин, є громадянами української держави і їх інтереси, права і вольності залишатимуться в пріоритеті. Цей закон став проривом в історії України, тому що національні меншини цієї держави отримали велику кількість привілеїв, згідно з цим законом асамблея МООН виділила кошти на апрейд умов навчання для національної меншості, найм кваліфікованих учителів у цій сфері навчання.

Громадяни України мають право вільно обирати та відновлювати національність. Примушення громадян у будь-якій формі до відмови від своєї національності не допускається. Кожний громадянин України має право на індивідуальні особливості тобто – національні: прізвище, ім'я та по батькові. Громадяни, в національній традиції яких немає звичаю зафіксувати «по батькові», мають право записувати в паспорті лише ім'я та прізвище, а у свідоцтві про народження - ім'я батька і матері.

Будь-яке пряме чи непряме обмеження прав і свобод громадян за національного ознакою забороняється й карається законом України.

Міжнародне співтовариство визнає за національними меншинами право на співіснування, на батьківщину, на визнання своєї національної належності, на самовизначення, на захист від дискримінації, на мир і злагоду, на економічний, соціальний та культурний розвиток, вільно розпоряджатися природними ресурсами тощо.

Усі громадяни України користуються захистом держави на рівних правах. При забезпеченні прав осіб, які належать до національних меншин, держава виходить з того, що вони є невід'ємною частиною загальноновизнаних прав людини – проголошує перша стаття Закону.

Так, прийнятий на початку зародження нашої держави Закон України «Про національні меншини» (1992р.) на той момент відповідав деяким основним вимогам суспільства. Звичайно, здебільшого його положення закріпили статус представників національних меншин (вони є громадянами республіки, як і українці за походженням там народженням) та передбачили для них низку гарантій (Україна гарантує громадянам республіки, незалежно від їх національного походження, рівні політичні, соціальні, економічні та культурні права і свободи, підтримує розвиток національної самосвідомості і самовиявлення). Усі громадяни України користуються захистом держави на рівних підставах. Забезпечуючи права осіб, які належать до національних меншин, держава виходить із того, що вони є невід'ємною частиною загальноновизнаних прав людини. Так, фактично, цей закон визначає основні принципи етнонаціональної політики в Україні. Його основною метою є захист прав національних меншин в Україні та визначення конкретних заходів, які з відповідними ініціативами місцевих органів влади й об'єднаннями громадян, що представляють інтереси осіб із національних меншин, мають спрямовуватися на захист і розвиток відмінних культур національних меншин, надання якомога більше можливостей для створення рівних умов для будь-яких національностей, які історично проживають на території України.

Все ж сьогодні цей Закон є застарілим, він не відповідає сучасним викликам, з якими зіткнулась Україна (збройна агресія Російської Федерації, окупація останнього Криму та частини південно-східних регіонів України), і потребує концептуального та функціонального вдосконалення. Крім того, цей спеціальний Закон не містить чималої кількості важливих положень, які суттєво впливають на практичні можливості реалізації меншинами своїх прав.

На необхідність такого вдосконалення вказували у своїх рекомендаціях міжнародні інституції, учасницею яких є Україна. Зокрема, надані Комітетом ООН із прав людини остаточні зауваження від 12 листопада 2001 р. до п'ятої періодичної доповіді України про вдосконалення зобов'язань щодо виконання положень Міжнародного пакту про

громадянські і політичні права, які наголошують на необхідності внести зміни до наріжного каменя спеціального Закону – поняття «національні меншини».

Основними громадянськими правами осіб, які належать до національних меншин, є: право на життя; право рівності перед законом та право на рівний правовий захист; право недискримінації; право на свободу виявлення поглядів, думки, совісті й релігії; право на громадянство; право на свободу мирних зборів та асоціацій. До громадянських спеціальних прав можна віднести право вільно вирішувати питання про належність до національної меншини, право на захист від примусової асиміляції.

Основними політичними правами є: право брати участь у виборах – голосувати і висувати свою кандидатуру на основі загального й рівного виборчого права; право брати участь в управлінні країною й державними справами, право рівного доступу до державної служби. До кола економічних прав належить лише право володіти майном як одноосібно, так і разом з іншими.

Висновок. За умов сучасного прогресивного розвитку українського суспільства, утвердження в ньому ідеї гідності, толерантності та прав людини необхідно прагнути до практичної реалізації передбачених Конституцією України та іншим законодавством принципів правового статусу особи і, зокрема, забезпечення прав і свобод національних меншин. Варто виходити з того, що сьогодні Україна має розширити низку взятих на себе зобов'язань щодо заборони дискримінації на підставі приналежності до національної меншини і забезпечення рівності перед законом та звернутись до інших, що передбачають взяття на себе зобов'язання вжити заходів із метою досягнення «повної і справжньої рівності між особами, які належать до національної меншини, та особами, які належать до більшості населення» у різних сферах (і зайнятості населення, і доступу до вищої освіти, і участі в управлінні державними справами). Дійсно, формальної участі національних меншин у цьому процесі недостатньо. Позиції, пропозиції та думки останніх мають бути почуті.

Крім того, міжнародні зобов'язання України та потреби сучасного суспільства вимагають конкретизації заходів на рівні держави щодо національних груп, які, поряд із українською, є невід'ємною частиною суспільства. Все вищезазначене свідчить про необхідність нової редакції Закону України «Про національні меншини в Україні» та розгляд питання про належне інституційне забезпечення.

Захист національних меншин має, безумовно, політичні засади і пов'язаний зі створенням та збереженням довіри між різними класами суспільства, але він повинен бути підкріплений відповідним правовим інструментом як на національному, так і на міжнародному рівні.

Особливої актуальності набуває це твердження в умовах політичних подій останніх років. Ні в кого не виникає сумніву, що неврахування інтересів цих груп населення в процесі формування внутрішньої та зовнішньої політики за певних умов може призвести до внутрішньодержавних конфліктів. На превеликий жаль, запровадження пропорційної виборчої системи в нашій державі на сьогодні значно зменшує участь національних меншин у роботі Верховної Ради України.

З розвитком демократії діяльність національних меншин активізується і цей процес переходить у політичну площину, а тому національні меншини потрібно розглядати як потенційно впливовий політичний фактор. За останні роки на Україні чітко простежується тенденція щодо активізації діяльності національних меншин, які виходять на арену суспільно-політичних відносин.

Права національної меншості слід розглядати як особливі права – певна форма позитивних дій, спрямованих на те, щоб національна меншість могла зберегти свої національні особливості та традиції, причому права національних меншин так само важливі для забезпечення рівного балансу, як і недискримінація. Реалізація прав меншин означатиме також отримання меншинами такого статусу, який би був для них найефективніший, а більшістю розглядався як типовий, як такий, що надає гарантію будь-якій меншині можливість без обмежень користуватися рідною мовою, створювати й управляти своїми навчальними закладами, та брати участь у сферах політичного та економічного життя держави.

Література

1. Гончарук-Чолач Т.В., Джугла Н.В. Політична соціологія: навчальний посібник / За ред. Гончарук-Чолач Т.В. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр «Економічна думка ТНЕУ», 2018. – 250 с.
2. Гурик М. І. Шумка М. Л. Трансформація специфічних ознак патерналізму в умовах децентралізації в Україні. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/29229>
3. Гурик, М. І. Дискурс свободи в політичній та духовній спадщині Ярослава Стецька [Електронний ресурс] / М. І. Гурик, М. Л. Шумка // Грані : наук.-теорет. і громад.-політ. альманах. – Дніпропетровськ, 2013. – Вип. 9 (101). – С. 40-56.
4. Декларація прав національностей від 1 листопада 1991р. No1771// Відомості Верховної Ради України. - 1991. - No53. -Ст.1
5. Декларація про державний суверенітет №55-ХП//Відомості Верховної Ради України.-1991.-№38.-429с.
6. Закон України «Про національні меншини в Україні» від 25 червня 1992 року//ВВР.-1992.-№36.-Ст.529
7. Закон України «Про освіту національних меншин» від 25 вересня 2017 року//ВВР.-2017.-№2145-VIII.
8. Політологія [Текст]: навч. посіб. / Т. В. Гончарук-Чолач, О. М. Рудакевич, М. Гурик [та ін.]; за ред. Т. В. Гончарук-Чолач. Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2019. – с. 320.
9. Шипка Н. Легітимація політичної суб'єктності національних меншин в Україні/Н.Шипка/Військово-науковий вісник.
10. Шульга М.О Міжнародний досвід захисту прав національних меншин//Права людини в Україні.-К., 1998.-Вип.21.